

ESMÂ BİNT EBÛ BEKİR ÖZELİNDE HZ. PEYGAMBER'İN ENGELLİLERE BAKIŞI

Doç. Dr. Hatice DÛLBER¹

ÖZET

İslam dinine göre insanın Allah katında değerli olma kriteri takva olarak ifade edilmiştir. Hz. Peygamber de Allah'ın insanları dış görünüşlerine göre değil kalplerine ve amellerine göre değerlendireceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda insanlarda olan birtakım özür durumlarının bir imtihan vesilesi olduğu bu duruma sabır göstermenin ahirette karşılığının olacağı ifade edilmiştir. Aynı zamanda Hz. Peygamber bu tür özür sahibi engellileri toplumdan dışlamamış onlara yardım etmeyi teşvik etmiş ve toplumda engellilere önemli görevler vererek onlara değer vermiştir. Hz. Peygamber'in eğitiminden geçen Müslümanlarda bu teşvik ve uygulamaların etkisiyle hem engellileri toplumsal hayattan uzaklaştırmamış hem de kendi başlarına böyle bir durum geldiğinde kendilerini toplumdan izole etmemişlerdir. Bu kişilerden birisi de Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'dır. Özellikle hicret esnasında sıkıntılı durumlarda bulduğu çözümlerle Hz. Peygamber'in övgüsüne mazhar olmuş, daha sonrada İslam'ın emir ve yasaklarına karşı hassasiyeti, sabrı, cömertliği gibi vasıflarıyla öne çıkmıştır. Başındaki ağrı ve hayatının son dönemlerinde gözlerini kaybetmesi onu ne isyana ne de kendini toplumsal faaliyetlerden uzaklaştırmaya sevk etmiştir. Yanına aldığı yardımcısıyla O dönemin şartlarında problemlerin çözülebileceği ve hayata devam ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Engellilik, Sabır, Esmâ Bint Ebû Bekir

¹ Kırşehir Ahi Evran Ün., İslami İlimler Fak., ORCID ID: 0000-0003-2449-9187, haticedulber@ahievran.edu.tr
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 29/05/2024–Kabul Tarihi/Accepted: 26/07/2024

IN THE CONTEXT OF ASMA BINT ABU BAKR THE PROPHET VIEW OF THE DISABLED

Assoc. Prof. Dr. Hatice DULBER

ABSTRACT

According to the religion of Islam, the criterion of being valuable in the sight of Allah is expressed as piety. The Prophet (peace be upon him) also stated that Allah will judge people according to their hearts and deeds, not their appearance. In this context, it has been stated that some disability situations in people are an occasion for testing, and showing patience to this situation will be rewarded in the hereafter. At the same time, the Prophet did not exclude such disabled people from society, but encouraged them to help them and valued them by assigning them important tasks in society. With the effect of these incentives and practices, Muslims who were educated by the Prophet did not remove the disabled from social life and did not isolate themselves from society when such a situation occurred to them. One of these people is the Prophet. Abu Bakr's daughter is Asma. He was praised by the Prophet with the solutions he found in troublesome situations, especially during the migration, and later he came to the fore with his qualities such as his sensitivity to the commands and prohibitions of Islam, patience and generosity. The pain in his head and the loss of his eyes in the last stages of his life did not prompt him to rebel or to distance himself from social activities. It was determined that the problems could be solved under the conditions of that period and continued life with the assistant he took with him.

Keywords: Islam, Disability, Patience, Asma Bint Abu Bakr

GİRİŞ

İnsanlar bu dünyada farklı farklı nimet -bela ve sıkıntılarla karşılaşabilir. İnsana düşen bu iki durumu da iyi ve güzel davranışlar gösterip imtihanı kazanmaya çalışmaktır. Günümüz insanı iki durumda da nasıl davranacağı konusunda problem yaşamaktadır. Nimet halinde Allah'ı unutup haz peşinde koşarak asıl vazifesini unutmakta, zorluk durumunda ise elinden geleni yapmadan pes ederek mücadelesini bırakabilmektedir. Müslümanların kendilerine böyle her iki durumda da takva içinde yaşamayı becerebilen rol modellere ihtiyacı olduğu açıktır. İşte bu bu durumda hem zor günleri yaşayan hem de müreffeh günlerde Allah yolundan ayrılmayan Esmâ Bint Ebû Bekir'in örnekliliği önem arz etmektedir. Bu amaçla onun hayatı bu gözle yeniden okunup analiz edilmeye çalışılacaktır. Şimdiye kadar onun hayatı veya rivayetleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Örneğin: Mürvet Nur Topgül tarafından “*Esmâ Bint Ebû Bekir ve hadis ilmindeki yeri*” adlı yüksek lisans tezi (Topgül, 2011, 1-181), İmân Muhammed İsmâil tarafından “*Merviyâtu men Tüsemmeine bi Esmâ mine's-Sahâbiyyât*” (İmân Muhammed İsmâil, Riyad: 1-177) adlı yüksek lisans tezi gibi çalışmalar verilebilir.

Bu çalışmalarda onun hayatı bibliyografik olarak verilmiş veya rivayatleri incelenmiştir. Bu çalışma hayatın her alanında tecrübe yaşayıp istikametten ayrılmayan hanım sahabînin rol model olması, hayatı üzerinden yeniden bir okuma yapıp onun günümüz insanına ve özellikle engelli olmasına rağmen hayatında pes etmeyip güzel işler yapmaya devam etmesi gibi özellikleri kaynaklardan okunarak bu yönüyle yeniden tahlil edilecektir.

1. HZ. PEYGAMBER'İN ENGELLİYE BAKIŞI “ESMÂ BİNT EBÛ BEKİR ÖZELİNDE

İslam dinine göre insanın değeri iman edip amel-i salih işlemesine göre değişebilir. Kur'an-ı Kerim'de Allah katında en değerli olma kriteri takva olarak belirlenmiştir (el-Hucurât 49/13). Hz. Peygamber de Allah'ın insanları dış görünüşlerine göre değil kalplerine ve amellerine göre değerlendireceğini ifade etmiştir. (Müslim, 1992: “Birr” 33; İbn Mâce, 1992: “Zühd” 9) Aynı zamanda insanın bu dünya hayatında can, mal, ürün gibi nimetlerin eksiltilmesi ile imtihan edileceği de hatırlatılır (el-Bakara 2/155). Bu bağlamda insanın imtihanı kazanması için çeşitli şekillerde mücadele ederek sabretmesi gerekmektedir. Hz. Peygamber bir hadiste şöyle buyurmaktadır “Bir Müslümana isabet etmiş herhangi bir hastalık dert hüznün ve hatta gam yoktur ki Allah bunu onun hataları için kefaret kılmış olmasın.” (Ahmed b. Hanbel, 1982: 3/24) “Allah batan bir diken de dahil olmak üzere başına gelen bir musibet dolayısıyla Müslüman hatalarını ve günahlarını örtmekle kalmaz onu bir derece daha yükseltir.” (Müslim, 1992: “Birr” 49) her iki hadisi de dikkate okuduğumuzda engelli bireylerin sağlık olanlara göre başlarına gelen musibet felaket karşısında sabredilmesi karşılığında hatalarını affedileceği günahların bağışlanacağı hatırlatılmaktadır ve sadece cennetle mükâfatlandırılacağı müjdesi de verilmektedir başka bir hadiste “ben kulumu -iki gözünü kastederek- iki sevgilisiyle imtihan ettiğimde o buna sabrederse iki göze bedel olarak cenneti veririm” (Buhari, 1992: “Merda” 7) buyrulur musibetler karşısında sabretmenin mükafatının büyüklüğü söz konusu edilmektedir. (Özdemir, 2016: 52)

Hz. Âişe'nin (ö. 58/ 678) Hz. Safiye'nin (ö. 50/670) boyunun kısalığını ön plana çıkararak onun küçük görmesi ve alay etmesi üzerine Hz. Peygamber Hz. Âişe'ye tepki göstermiş ve “öyle bir söz söyledin ki eğer o denize karışmış olsaydı onu karıştırırdı” (Ebû Dâvûd, 1992: “Edeb” 4875) sözüyle yapılan ayıplamanın ne kadar olumsuz bir düşüncenin sonucu olduğunu dikkat çekmiştir Hz. Peygamber insanlara sahip oldukları bireysel farklılıklar ve fiziksel özelliklerini nedeniyle alay konusu edilmesini asla tasvip etmemiş, edilmesi durumunda da sessiz kalmayarak tepkisini ortaya koymuştur. (Özdemir, 2016: 55)

Sancaklı'nın ifadesinde belirttiği gibi “İslâm anlayışına göre her şey, insan merkezli düşünülmekte ve ele alınmaktadır. Evreni değerli kılan insandır. İnsanı insan yapan, insanı üstün kılan, yücelten hususlar da evrensel içerikli manevi değerlerdir. Bu değerlere sahip olmayan bir kişinin Allah katında bir değeri ve kıymetinden bahsedilemez.

Dolayısıyla bu evrensel değerlere sahip olan engelli bir insan, bu değerlere sahip olmayan engelsiz bir insandan daha üstün ve daha faziletlidir. Bu durumda yaşadığı çevrede diğer insanlar gibi her türlü imkândan yararlanma hakkı onlar için de geçerlidir.” (Sancaklı, 2006: 80-81)

Sahabe, kendilerinin bu kadar mal varlıklarının bulunmadığını hatırlatınca O, sadakanın birçok çeşidinin bulunduğunu şöyle ifade eder: “*Âmâya rehberlik etmen, sağır ve dilsiz anlayacakları bir şekilde anlatman, ihtiyacı olanın ihtiyacını gidermesi için ona rehberlik etmen, derman arayan dertliye yardım için koşuşturman, koluna girip güçsüze yardım etmen, konuşmakta güçlük çekenin meramını ifade edivermen, bütün bunlar sadaka çeşitlerindedir...*” (Ahmed b.Hanbel, 1982: 5/168-9, 154) Başkalarına zarar verici, onları incitici hatta sakatlayıcı konumunda olan şeylerin bertaraf edilmesi, bu tür şeylere karşı ilgisiz kalınmaması da hadislerde istenmektedir: “*Gelip geçenlere eziyet veren şeyleri yoldan gidermen bir sadakadır.*” (Buhârî, 1992: “Sulh” 11, “Cihâd” 72, 128; Müslim, 1992: “Zekât”,56) “*İman yetmiş (veya altmış) küsur şubedir. En üstünü Lâilâhe illallah kelimesidir. En aşağısı ise yoldan eziyet verecek şeyleri gidermektir.*” (Buhârî, 1992: “İmân” 3, “Hibe” 35; Müslim, 1992: “İmân” 58; Tirmizî, 1992: “İmân”, 6) “*Ümmetimin iyi ve kötü bütün amelleri bana arz edilip gösterildi. İyi amelleri arasında, yoldan kaldırılmış eza’yı da gördüm.*” (İbn Mâce, 1992: “Edeb”7) Bu hadisler, aynı zamanda engellilerin günlük hayatta karşılaştıkları sıkıntıların/zorlukların bertaraf edilmesini öngörmektedir. Sadece söz ile değil uygulamada engelli kişilere değer verildiği gösterilmelidir. Sancaklı’nın da belirttiği gibi “Onlara saygı ve değer vermek, onların durumlarına göre cadde, sokak ve devlet dairelerine rahat girip çıkmalarını sağlamak, ulaşım vasıtalarını kullanmada kolaylaştırıcı düzenlemeler yapmak, yaşadıkları konutları kendi durumlarına, ihtiyaçlarına göre dizayn etmek, camilere rahatça girip çıkmalarını sağlayıcı kolaylıkları getirmekle olur. O halde toplum da engelli olan insanlara karşı titiz ve anlayışla hareket etmeli, onlara karşı azami derecede kolaylıklar göstermelidir.” (Sancaklı, 2006: 75) Hz. Peygamber engelli olan ahabın toplumdan dışlanmaması için gerekli sözlü ve fiili tedbirleri almış bu bireylerinde toplumda kendilerini gerçekleştirebilecekleri ortamları hazırlamıştır. Bu nedenle kendi döneminde birçok engelli sahabeye önemli görevler verdiği görülmektedir. (Karagöz, 2013: 87-88) Sünnetin ruhunu anlayan sahabenin de Hz. Muhammed’in bu uygulamalarına devam ederek kendi kendilerini toplumdan soyutlamayarak hayallerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bunlardan biriside hayatının son döneminde görme yeteneğini kaybeden bu bölümde hayatını ve hadis ilmine katkılarını ele alacağımız Esmâ bint Ebû Bekir’dir.

2. ESMÂ BİNT EBÛ BEKİR

Hz. Muhammed’in her zaman yanında olan sadık dostu Hz. Ebu Bekir’in kızıdır. Annesi hicretten sonra Müslüman olan Kuteyle bint Abduluzza’dır. (Yardım, 1995: 11/402) Hz. Âişe ile baba bir kardeşirler. Hz. Peygamber’in en büyük yardımcılarından Zubeyr b. Avvâm (ö. 36/656) ile evli olan Esmâ bint Ebû Bekir’in bu evlilikten üç kız beş erkek çocukları olmuştur. Hz. Esmâ’nın boynunda yarasının olduğu aynı zamanda gözlerinden problem olduğu için engelli sahabe arasında zikredilir.

Kendisinin bu durumda da yanına yardımcı olarak sosyal hayatına devam ettiği kaynaklarda belirtilmektedir. (İbn Sa'd, 2001: 8/198) Bu nedenle kendisinin hayatı ve hadis ilmine hizmetlerinin araştırılması günümüz Müslümanlarına da örnek olacağı düşünülmektedir.

2.1. İslam'ın Emir ve Yasaklarına Uymadaki Titizliği

Hiz. Esmâ Hiz. Peygambere inanan on sekizinci sırada yer almamaktadır. Kendisi diğer sahabe gibi Allah ve Peygamber emir ve yasaklarını hayatında uygulama konusuna önem verdiği görülmektedir. Hiz. Peygambere sorduğu bir soru sonucunda ayet inmesi bu konudaki hassasiyetine verilebilecek örneklerden birisidir. Medine'de Müslüman olmayan annesi kendisinin yanına gelen annesine nasıl bir tavır takınacağına karar veremeyen Hiz. Esmâ bu konuyu Hiz. Peygambere sorduktan sonra bu konuyla ilgili "Allah, din uğrunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarından çıkarmayan kimselere iyilik etmenizi ve onlara karşı adil olanları sever." (60 Mumtehine 8) Mütevazi bir kişiliğe sahip olan Esmâ'ya oğlu Münzir, annesi gözlerini kaybettikten sonra bir elbise hediye etmiştir. A'mâ olan Esmâ eliyle elbiseyi yoklayıp değerli bir şey olduğunu anlayınca bu hediyeyi kabul etmeyerek iade etmiştir. (İbn Sa'd, 2001: 8/198)

2.2. Problemlere Çözüm Üretebilen Zeki Bir Kadın Olması.

İnsan hayatında her şeyin yolunda gittiği zamanlar olduğu gibi sıkıntılı ve problemlili olduğu dönemlerde olabilir. Bu durumları nasıl atlattığı karşılaştığı problemlere karşı aldığı yöntemler o kişinin karakteri ve kişiliği hakkında bilgiler verebilir. Esmâ bint Ebû Bekir'in karşılaştığı problemlere çözüm üretebilen zeki bir kadın olduğu görülmektedir. Hicret olayı sırasında bulduğu bir çözüm kendisinin bu yönüne örnek olarak verilebilir. Hiz. Muhammed ve Hiz. Ebubekir Mekke'den Medine'ye hicret kararıyla yol hazırlıklarına yardım eden Hiz. Aişe ve Hiz. Esmâ da ellerinden geleni yapmaya başlamıştı. Kendileri Hiz. Peygamber'in yol azıklarını hazırlamış ama torbanın ağzını bağlayacak ip bulamamışlardır. Hiz. Esmâ kıvrak zekasıyla hemen belindeki kuşağı ikiye bölmüş biriyle torbanın ağzını bağlamış diğer parçasını da su kırbasının ağzını bağlayarak problemi çözmüştür. Bu olay sonrasında kendisine Hiz. Muhammed tarafından dua edilmiş ve iki kuşaklı anlamına gelen "Zâtünnitakeyn" lakabı verilmiştir. (el-Belâzurî, 1996: 1/260) Yine Hiz. Ebû Bekir hicret esnasında parasını yanına almıştı. Oğlunun hicret ettiğini ve bütün parasını yanına aldığını duyan dedesi torunlarının geçimi için endişelendiğinde, yanlarında para olduğuna dâir dedesini ikna etmeyi başarmıştı. (İbn Hanbel, 1992: 4/350)

2.3. İslam İçin Çalışan ve Sorumluluk Alabilen ve Üzerine Düşen Görevi Yapan Sabırlı Birisidir.

Hiz. Esmâ ilk vahyin gelişiyile beraber babası Hiz. Ebu Bekir (ö. 13/634), kız kardeşi Hiz. Aişe ve Eşi Hiz. Zubeyr b. Avvâm (ö. 36/656) ile iş birliği yaparak elinden gelen bütün çaba ve gayreti göstermiştir. Eşi savaşa gittiğinde evin işleriyle uğraştığı gibi hurma bahçesinde çalışan develere başında hurma çekirdeği taşımıştır. Bazı kaynaklarda uhud savaşına katıldığı daha sonraki dönemlerde ise Yermük savaşına iştirak ettiği belirtilmektedir. (İbn Sa'd, 2001: 8/253)

Gerek hicret esnasında gerekse daha sonraki dönemlerde İslam ve Müslümanlar için üzerine düşen görevi yapmış ve bu sıkıntılara karşı sabır örneğini göstermişlerdir.

2.4. Cesaretli Olması.

Hiz. Esmâ birçok insanda olmayacak derecede cesaret sahibiydi. Yapılan bir zulüm konusunda karşısındaki kişi ne kadar güçlü olursa olsun bu onun korkutmazdı. Hiz. Peygamber ile Hiz. Ebu Bekir'in hicret için yola çıktığını öğrenen Ebû Cehil (ö. 2/624) yanındaki kişilerle Hiz. Esmâ'ya onların yerini sormuş, cevap alamayan Ebû Cehil ona sert bir tokat vurmuş hatta bu vurma neticesinde kulağındaki küpenin yere düşmüştür. Buna rağmen korkup gerçekleri söylememiştir. (İbn Hişâm, ts.: 2795) Yine oğlu Abdullah b. Zübeyir'i (ö. 73/692) öldüren Haccâc'ın (ö. 95/714) karşısında korkmamış ona Hiz. Peygamber'in belirttiği Sakif kabilesinden çıkacak yalancının kendisi olduğunu söyleyebilmiştir. (İbn Sa'd, 2001: 6/ 514) Ama buna rağmen eşinin hassasiyetlerine dikkat etmiştir. Başında taşıdığı yüküyle yolda yürürken kendisini devesinin terikesine almak isteyen Hiz. Muhammed'e kendi eşinin kıskanç olduğunu belirterek teklifini reddetmiştir. (Müslim, 1992: "Selâm" 34; Ahmed b. Hanbel, 1992: 44/503) Ayrıca oğlu Abdullah, Haccâc'la mücadele konusunda kendisine fikir danıştığında "eğer haklı olduğunu düşünüyorsa ölümden korkmayarak onların elinde oyuncak olmaması" konusunda oğluna cesaret vermiştir. (et-Taberî, ts.: 6/188)

2.5. Engelliliğin Sosyal Hayatın Sona Erdirmedine Örnek Bir Hanım Olması

Kendisi ama olduğunda yanına bir yardımcı tutarak normal hayata devam edebileceğine örnek olan birisidir. Rükeyn b. er-Rebî '(ö. 131/749) yaşlı ve a'mâ olan Esmâ'ya ziyarette bulunduğunu onun namaz kıldığını ve yanında bulunan birinin kendisine "Otur, kalk, şöyle yap" şeklinde telkinde bulunduğunu söylemektedir. (İbn Sa'd, 2001: 8/198)

Esmâ gözlerini kaybettikten sonra Haccâc'a gelerek onunla görüşmek istemiş ancak Haccâc'ın görevlileri yerinde olmadığını söyleyince Esmâ, geldiğinde ona şunu söyleyin Hiz. Peygamber'den işittim ki: "*Sakîf kabilesinden bir yalancı, bir de bozguncu çıkacak.*" Yalancıyı gördük, sanırım bozguncuda onun ta kendisidir. (İbn Sa'd, 2001: 8/200; Müslim, 1992: "Fezâ'ilü's-şahâbe" 229; Tirmizî, 1992: "Fiten" 44)

2.6. İnsanlara Yardımsever ve Cömert Biri Olması

İnsanlara yardım etmeye çalışan Hiz. Esmâ kendisinden yardım isteyenlere elinden geleni yapmaya çalışırdı. Evinin önünde bir şeyler satmak isteyen birisine Eşinin yanında izin istemesini söylemiş, Hiz. Zübeyr'in yanında izin aldıktan sonra bu işi yapmıştır. (Müslim, 1992: "Selâm" 35) Onun cömertliği konusunda oğlu Abdullah b. Zübeyr annesinin hiçbir şeyi elinde tutmadan dağıttığını ifade etmektedir. (İbn Asakir, 1951: 69/19) Maddi durumlarının iyi olmadığı zamanlarda Hiz. Peygamber'e kendisinin özel bir mülkünün olmadığını evde sadece eşine ait bazı malların olduğunu kendisinin bunlardan sadaka verip veremeyeceğini sormuş Hiz. Peygamber sadaka vermesini tavsiye ettiğini aktarmaktadır. (Buhârî, 1992: "Hibe" 15; Müslim, 1992: "Zekât" 89) Daha sonraki dönemlerde durumları iyileşince kendisi bu konuda çok cömert davrandığı gibi çocukları ve torunlarına da sadaka vermelerini tavsiye de bulunmuştur. (İbn Asakir, 1951: 69/18)

2.7. Hz. Peygambere Yakınlığı ve Uygulamalarına Şahit Olması

Bu nedenle Hz. Muhammed öldükten sonra yaşantısıyla Müslümanlara örnek olmuş ve Peygamber'in uygulamalarıyla ilgili sorulan sorulara cevap vermiştir. Sahabe arasında çıkan ihtilafli konularda zaman zaman kendisinden bilgi alınmıştır. Abdullah ibn Zübeyr (ö. 73/692) ile Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88) arasında temattu haccı hakkındaki uygulamada Abdullah b. Abbas oğlu olan Abdullah b. Zübeyr'e annesine gidip bu konuda bilgi alabileceğini ifade etmiştir. Bu tartışmalar sırasında ama olan Esmâ Abdullah b. Abbas'ın bu konuda haklı olduğunu Hz. Peygamber'in temattu haccına izin verdiğini ifade etmiştir. (Aḥmed b. Ḥanbel, 1992: 44/515) Ayrıca Hac ibadetini yaptığı sırada mevlası Abdullah ile geceleyin Müzdelife'den Minaya geçmesi bu gece yolculuğunun kadınlara verilmiş bir ruhsat olduğunu söylediği rivayet edilmiştir. (Müslim, 1992: "Hac" 297) Yine at etinin yenilebileceği konusunda şöyle bir rivayet aktarır "Biz Ebubekir'in biz peygamber döneminde Medine'de attığı gerdanından kestik de onun etini yedik." (Aḥmed b. Ḥanbel, 1992: 44/487) Yine Hz. Esmâ'dan gelen rivayete göre bir kadının saçlarının döküldüğü için Hz. Peygamber'den saç ekletmesine izin vermesini istediği ama Hz. Muhammed'in ise izin vermediğini aktarmaktadır. (Buhârî, 1992: "Libâs" 87) Bazı araştırmacılar bu sakındırmanın, kadının evleneceği erkeğe karşı dürüst ve âdil olmayıp kandırma olabileceği, doğal halini değiştirmesi sonucu doğabilecek olumsuzluklar sebebiyle bu şekilde peruk takmaya müsaade edilmediği şeklinde yorumlar yaparlar (Temiz, 2022: 100). İslâm'a göre ise saç dökülmesi vb. sebeplerle kadınların mahrem olan eş ve çocuklarına güzel görünmek için peruk takmalarının sakıncası olmadığı söylenebilir.

Kendisi Hz. Peygamber döneminde Küsuf/güneş tutulması namazını Hz. Muhammed'le birlikte kıldığı için bu konuda daha sonraki dönemlerde bu namaz hakkında Müslümanlara bilgi veren rivayetler nakledilmiştir. (Aḥmed b. Ḥanbel, 1992, 44/516-517) Yine hastalıkları tedavi konusunda Hz. Muhammed'in uygulamaları hakkında bilgi verdiği görülmektedir. Örneğin ateşli hastalıklara yakalanan kişilere Hz. Muhammed'in hastaya su serpererek serinlettiğine dair rivayet (Buhari, 1992: "Tıp" 28. Aḥmed b. Ḥanbel, 1992, 44/488) "Ölümü defedecek bir şey olsaydı, işte o sinameki olurdu rivayeti (Taberânî, 2007, 24/132) gibi aktardığı bilgiler Peygamber'in sünnetini daha sonraki nesillere aktarmada önemli rol oynamıştır. Ayrıca Hz. Âişe kadar olmasa da kadınlara özel durumlarla ilgili aktardığı rivayetler de önemlidir. Örneğin elbisesine adet kanı bulaşan kanı yıkaması ile ilgili rivayet buna örnek olarak verilebilir.

Kütüb-i Sitte'nin tamamında rivayetleri bulunan Esmâ bint Ebî Bekir'in Taberânî'nin Mu'cem'inde 148 (Taberânî, 2007: 10/186-219), Zehebî'nin Siyer adlı kitabında 58 rivayeti vardır. (Hz. Peygamber'den toplam 58 hadis rivayet etmiştir. (Zehebî, 1985:2/296; Kotan, 2019: 177) Bunlardan 22 tanesi *Şahîḥayn*'da yer almış, on üçü *Şahîḥ-i Buḥârî* ve *Şahîḥ-i Müslim*'de müştereken, beşi yalnızca Buhârî'de, dördü de yalnızca Müslim'de yer almaktadır. Yapılan bir araştırmada kendisinden aktarılan rivayetlerden 58 Sahih, 8 Hasen, 47 Zayıf rivayet aktarıldığı tespit edilmiştir. (Topgül, 2011: 170) Hz. Esmâ'nın hadis ilmine hizmeti Hz. Peygamber'den gördüğü uygulamaları aktarmak şeklinde olduğu söylenebilir. Aslında kendisinin yaklaşık yüzyıl yaşadığı ve Hz. Peygamber'e ve yakın arkadaş ve eşine akraba olduğu halde kendisinden çok fazla rivayet aktarılmadığı ama Hz. Esmâ'nın uygulamaya titizlik gösterdiği söylenebilir.

Bu nedenle hadis ravileri açısından az sayıda hadis rivayet eden sahâbîler için kullanılan “mukillûn” arasında zikredilmektedir.

Yüz yaşını aşkın ömür süren Esmâ ömrünün sonlarında görme yetisini kaybetmiştir. (Mizzî, 1992: 35/125) Eşi Zübeyr b. Avvâm, Esmâ'nın yüzü aşkın ömür sürdüğünü, ağzında hiç diş kalmadığını, bir rivayete göre ise hiçbir dişi düşmediğini, bununla beraber aklının tamamen yerinde olduğunu ifade etmiştir. (İbn Mende, 2005: 982-983) Ailesine şöyle dediği nakledilir: “Eğer ölürsem elbisemi sarın ve beni mumyalayın, avuçlarıma baharat sürmeyin ve beni ateşle takip etmeyin.” (İbn Sa‘d, 2001:10/242)

SONUÇ

İnsana takvasından dolayı üstünlük veren İslam dini bu kapsamda bütün insanların amellerine göre değerlendirileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber’de dil, ırk veya cinsiyete önem vermemiş üstünlüğün güzel amellerle olacağını ifade etmiştir. Bu nedenle insanın engelli olması da Allah katında iyi bir insan olabilmesi için engel teşkil etmemiştir. İyi ve güzel işler yani sâlih amel işleyenler ırk, cins, inanç vb. ayırımı olmadan cennetle müjdelenmiştir. Çeşitli sıkıntılarla karşılaşan Hz. Esmâ, başa gelen olumsuz hallere sabretmek suretiyle hayatının son dönemlerine kadar huzurlu ve mutlu bir hayat yaşadığı, erdemli bir hanım sahabî olarak müslümanlara örnek olduğu söylenebilir. Kendisinin Allah’ın emir ve yasaklarına uymada gösterdiği titizlik, problemlere çözüm üretebilen zeki bir kadın olması, İslam için çalışan ve sorumluluk alabilen ve üzerine düşen görevi yaparak sabırlı davranması, insanlara yardımsever ve cömert davranması, cesaretli olması, Hz. Peygambere yakınlığı ve uygulamalarına şahit olması kişiliğinin güçlü ve örnek teşkil eden yönleri olarak sayılabilir. Kendisinin ibadet, ahlak günlük yaşam gibi hayatın birçok alanlarıyla ilgili hadis rivayetleri aktardığı ve Hz. Muhammed’in sünnetini bizzat uygulayarak örnek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda engelli olmasına rağmen sosyal hayattan çekilmediği olumsuz hallerine sabrederek, üzerindeki nimetlere de şükrederek bizlere örnek bir yaşam sergilediği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. (2001), el-Musned, nşr. Şu‘ayb el-‘Arnavût, ‘Âdil Murşid v.dğr. 50 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.
- Ahmed b. Hanbel, (1992), Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. Musned, Çağrı Yayınları: İstanbul.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. (1996), Ensâbu'l-Eşrâf, nşr. Suheyl Zekkâr Riyâd ez-Ziriklî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhâmmad b. İsmâ‘îl. (1992), el-Câmiu’s-Sahîh, 8 Cilt, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ebu Dâvûd Süleymân b. Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî. (1992), es-Sunen, 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahmân. (1992), Sünen, 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.

- İbn Mâce, Ebû Abdilâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni. (1992), es-Sunen, 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed ‘Abdumelik b. Hişâm el-Hîmyerî.(ts.) es-Sîretu'n-Nebeviyye (nşr. Tâhâ ‘Abdurra’ûf Sa’d. 2 Cilt. B.y.: Şirketu't-Tıbâ‘ati'l-Fenniyyeti'l-Muttahide.
- İbn Mende, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. İshâk. (2005) Ma‘rifetu's-Şahâbe, nşr. ‘Âmir Hasan Şabrî. B.y. Maṭbû‘âtu Câmi‘ati'l-İmârât.
- İbn Sa‘d, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Sa‘d b. Menî‘. (2001), eṭ-Ṭabaḳât, nşr. ‘Alî Muhammed ‘Omer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Ḥancî, Kahire.
- Karagöz, İsmail. (2013), Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Erul, Bünyamin (2013), Hz. Peygamber’in Sünnet ve Hadislerinde Engellilerle İlişkiler, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kotan, Sehal D. Varlık. (2019), Hadis Rivayetinde Kadın Sahabiler, İstanbul: Hikav Yayınları.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abddurrahman b. Yûsuf. (1992), Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâir-Ricâl, thk. Beşşâr Avvâd Ma‘rûf, Beyrût: üessesetu’r-Risâle,
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. El-Kuşeyrî. (1992), el-Câmiu’s-Sahih, 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân b. Şuayb b. Alî, (1992), es-Sunen, 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. (1992), es-Sunen. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Özdemir, Saadettin. (2016), Engelliler ve Din, İstanbul: Ezgi Matbaacılık Yayınları.
- Sancaklı, Saffet. “Hz. Peygamber’in Engellilere Bakış Açısının Tespiti”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 16/2 (Aralık, 2006), 37–72.
- Yardım, Ali. (1995) “Esmâ bint Ebû Bekir”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (11/402-404), İstanbul: TDV Yayınları.
- Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman. (1985), Siyeru A‘lâmu’n-Nübelâ, thk. Şuayb el-Arnaûd, 3. Baskı, Beyrut: Müessesetu’r-Risâle.